הדף היומי

מדרשת הדף היומי

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשת הדף היומי פ"ת"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת ברכות - דף מ

עיונים על הדף

האם צריך להיות מלח על השלחן תמיד?

רבא בר שמואל סבר שחייבים למלוח את הפת או ללפתה בדבר מה מחמת כבוד הברכה. אולם כאשר היה בבית ריש גלותא בצע מיד ולא המתין למלח, וביאר שפת נקיה שיש לה מעלת עצמה לא צריך להמתין למלח.

בעקבות כך נקטו בתוד"ה הבא, ואנו אין אנו רגילים להביא על השלחן לא מלח ולא לפתן משום דפת שלנו חשוב והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש.

אבל הביאו מהנהגתו של רבינו מנחם, שהיה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם. וציין כבר בשפתי חכמים, שמדרש זה הובא בקדמונים, ולא מצא מקורו.

ופסק הרמ"א מחמת ששולחן הוא כעין המזבח *(או"ח קסז, ה)* שיש להניח עליו מלח.

ובמ"ב שם בשם המדרש *(ונמשך הוא אחר התוס' האמור)* שכאשר בנ"י יושבין וממתינין לנט"י והם בלא מצוות ברית המלח שומרת עליהם. והביא שאף אם הפת כבר טעימה ומצד כבוד הברכה שוב אי"צ לטבול במלח מ"מ כתבו המקובלים שיש להניח מלח על השולחן. ובמגן אברהם, הביא מהמקובלים לטבול הפת ג' פעמים במלח.

ממילא יעלה נפק"מ לענין חודש תשרי, שיש שנהגו להניח לסימנא טובא צלוחית הדבש על השלחן מהיכנס יו"ט של ר"ה עד לאחר שמחת תורה, ונהגו לטבול הלחם בדבש, מחמת דברי הגמ' אולי לא צריך מלח היות ודבש אף הוא נועד ללפת, ומשורש הדין כבר נקטו תוס' שבפת נקיה לא בענין מלח, אבל מחמת ענין השלחן שדומה למזבח, וע"פ דרכי המקובלים הרי צריכים ג"כ מלח.

האם ראוי לאכול "כמהין ופטריות"?

הביאו בגמ' שעל פטריות מברכים 'שהכל', והגדיר אביי שפטריות נמצאות על הקרקע אמנם אינם יונקות מהקרקע, לכן יש הבדל לגבי הנודר מן פירות הארץ, לא נכלל בכלל איסורו כמהין ופטריות. אלא"כ נדר מגידולי הארץ, כיון שהם נמצאים על הקרקע אולם הם יונקים מהאויר. לכן ברכתן שהכל נהיה בדברו.

האם כמהין ופטריות הם דברים הראויים לאכילה, או האם הם מזינים, או שמא מזיקים לבריאות.

לגבי עירוב תחומין, בתחילת פרק בכל מערבין *(עירובין כ, ב)* אמרו, בכל מערבין, חוץ ממים ומלח. ואמרו בגמ', אף שנאמר בכל מערבין למעט מים ומלח, אולם אף בכמהין ופטריות לא מערבין. מדוע לא, האם אינם מוגדרים כראויים למאכל?

אומר הריטב"א *(שם)*, אע"פ שנאכלין כמות שהן אינם ראויים לעירוב שהרי אין אדם סומך עליהם לא מחמת סעודה ולא מחמת לפתן ולא חשיבא אוכלא לבני אינשי, ומאן דאכיל ליה בתורת לפתן בטלה דעתו אצל כל אדם. ע"ז בדברי המאירי *(שם)*, כמהין ופטריות אינם מזון ולא ראוי ללפת בהם את הפת.

אמנם הגאון *(הן בהג' לש"ס שם והן על דבריו השו"ע או"ח סי' שפו' סעיף ה')* נקט, שכמהין ופטריות שאינם מבושלים לא מוגדרים לאוכל. אולם כאשר הם מבושלים, מוגדרים לאוכל לכל דבר ולשיטתו אף אפשר לערב בהם. *(והוכיח כך מדברי הגמ' בברכות מז'. ושבת סח'. ועיי"ש.)* לגבי עירוב, המ"ב *(שם סקכ"ג ובשעה"צ אות כד')* הביא את ב' השיטות ועיי"ש.

הרמב"ם *(פהמ"ש עירובין שם)* כתב, "בצמחים הידועים אצלנו בכמהין ופטריות כי אלו מפני פסידת המזון המתהוה מהם והיותם בתכלית הרוע אינן נמנין מן המזונות. *(ועי"ז הדרך בהלכות עירובין פ"א ה"מ)* וכתב בהלכות דעות *(פ"ד ה"ט)* יש מאכלות שהן רעים ביותר עד מאוד, וראוי לאדם שלא לאוכלן לעולם כגון וכו' והכמהין והפטריות וכו', הרי אלו לגוף כמו סם המוות.

על הרמב"ם בהלכות דעות, הביאו בספר הליקוטים *(נדפס במהדורת ש.פ.)* בשם נימוקי מהרא"י, שהביא בשם הפר"ח מהתוספתא בתרומות *(פ"ז ה"כ)* שפטריות אסורות באכילה מחמת סכנת נפשות. ואמנם שמדברי התוספתא והפרי חדש *(יו"ד סי' קטז)* מבואר שמדובר אך ורק מחמת חשש גילוי. אולם כיון שהרמב"ם כתב ולא חילק בין מגולים לשאינם מגולים, מבואר שאחז שכל פטריות אסורים באכילה. וביותר, הרמב"ם סידר את הדברים שאסורים משום גילוי, בהלכות רוצח *(פי"א)* ושם לא הזכיר את הנידון של פטריות. מבואר ברמב"ם שלא רק חשש לגילוי, אלא בעצמותם הם סכנה לגוף.

המלבי"ם בספרו "עלה לתרופה" *(פד, כד)* הביא את דברי הגמ' בברכות *(מז, א)* לגבי צירוף לזימון, שאמר שמואל "אלו מייתי לי ארדיליא וכו'" ביאר רש"י, שהיה חביב אצל שמואל בקנונה סעודה ארדיליא והם כמהין ופטריות. ואיך אכל שמואל את אותם פטריות, אם מבואר שיש סכנה באכילתם. אומר המלבי"ם, שמואל היה רופא ממוחה, כנזכר בש"ס בכ"מ, ובודאי ידע להבדיל בין הטובים לאלו שאינם. וגם עתה יש מין מביניהם הידוע שאינו מזיק. מ"מ הביא, שכתבו הרופאים שהן מזון עב וגורמים רעות רבות ומונעות התנועה והנשימה והשתן, אשע"כ ראוי לבעל נפש להרחיק מהם.

אמנם הש"ך *(יו"ד קיג, ב)* הביא שכמהין ופטריות עולים על שולחן מלכים וכו'. ובדין זה נפק"מ לגבי בישול עכו"ם.

הפרי חדש *(פירות גינוסר, פר"ח סי' פד' אות יט'. הובא בפרמ"ג משבצ"ז סי' פד' סק"י)* כתב, אין לאכל פטריות, מחמת שמוחזקים בתולעים. והביא מהמהרש"ל, שנהג שלא לאוכלם. וסיים דבריו, מלבד איסור וחשש תולעים, הם אסורים מחמת סכנת נפשות שחוששים לניקור נחש בעודם מגולים. וכתב שבעיר ליגורנ"י, היו נותנים לאכל לחתול שבבית ואם יש בהן ארס היו משתגעים ומתים. וסיים דבריו, עכ"ז שומר נפשו ירחק מהם. אמנם בספר "מזמור לדוד" *(דף קי, ב)* תמה על הפתרון לתת לבע"ח לאכול, שהרי לא כל מה שמזיק לבע"ח כך אצל האדם.

בדרכי תשובה, *(סי' פד' סקפ"ג)* המליץ טוב בעד האוכלים, שבמדינתנו אוכלים, כי אומרים שמכירים בטביעות עין אלו הם הארסיים. ומה שחשש הפר"ח לתולעים, יש לשוברם אחד אחד וכו'.

באגרות משה *(יו"ד ח"ב סי' כה')* הביא שיש זן פטריות שידוע שאין בהם חשש תולעים, והם נקראים "אידישע שוואימען" *(פטריות יהודיות)*. ומביא שבאירופה היו פטריות שמוחזקות ללא תולעים, אף שצריכות בדיקה. ויש שלא אכלו, מחמת שצריכים בדיקה מעולה. *(עי' בספרו של הגר"מ ויא שליט"א איך לבדוק פטריות. וכן הביא הגרי"י פוקס שליט"א בספרו הכשרות.)*

סיכום הדף

נושא היום: הפסק בין ברכה לאכילה. מלח. הנהגות. שינוי ממטבע ברכה. ברכת שהכל.

לגבי הפסק בין הברכה לאכילה, **לרב**, טול פרוסה, לא הפסק. הבא מלח או לפתן, הפסק וחוזר ומברך **[1]**. **לריו"ח**, אין זה הפסק. ואם אמר להכין אוכל לשוורים, הפסק. **ולרב ששת**, אף זה אינו הפסק, היות **ואמר רב יהודה בשם רב** שאסור לאדם לאכל קודם שנותן מאכל לבהמתו "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" ואח"כ כתוב "ואכלת ושבעת", **אי"כ** שאמר להכין אוכל לבהמות, צורך הסעודה ולא הפסק.

לרבא בר שמואל בשם רבי חייא, לא בוצע עד שיביאו מלח לכל המסובים, כדי לכבד הברכה. בבית ריש גלותא **בצע רבא בר שמואל** ולא המתין למלח ושאלו אותו אם חזר בו, **וביאר** שבפת נקיה לא צריך להמתין.

עוד אמר רבא בר שמואל בשם רבי חייא, מי רגלים כלים מהגוף כאשר יושב. **אמר רב כהנא** ואם נמצא במקום שאינו חושש לניצוצות כמו על עפר תיחוח או במקום גבוה שמשתין על מדרון, אף כאשר עומד כלים מי הרגלים.

עוד אמר, **לאחר אכילה** תאכל מלח. **אחר השתיה**, שתה מים, ולא תנזק. **ובברייתא מבואר**, אם לא אכל מלח לסוף אכילתו ולא שתה מים, **ביום** יזאג מריח רע. **ובלילה** יזאג מחולי אסכרה. **עוד מבואר בברייתא**, אם שותה הרבה מים לאחר האכילה, לא בא לידי חולי מעיים. **אמר רב חסדא** שהשיעור, כלי הנקרא 'קיתון' לפת.

אמר רב מרי בשם ריו"ח, אם אוכל עדשים פעם בל' יום, מונע אסכרה. **ולא יאכל כל יום** מחמת ריח הפה.

עוד אמר, הרגיל בחרדל פעם בל' יום, מונע מחלות. **אבל לא יאכל כל יום** שגורם לחולשת הלב. **אמר רב חייא בר אשי בשם רב**, הרגיל בדגים קטנים, לא יחלה במעיים, ודגים קטנים מפרים ומרבים ומבריאים גופו של אדם. **אמר רבי חמא ברבי חנינא**, הרגיל בטעמו של הקצח, לא בא לידי כאב לב. **אבל ריחו** קשה שאמר רשב"ג שהוא אחד משישים סמני המות. **אמו של רבי ירמיה** אפתה לו לחם עם קצח שיהיה בו טעם, ואח"כ היתה מקלפת שלא יריח ריחו.

משנה. המברך **על פרי עץ**, אדמה יצא ידי חובה **[2]**, **וביאר רנב"י** כשיטת רבי יהודה שעיקר הגידול של הפירות מהקרקע, **והראיה**, שסבר לגבי הבאת ביכורים, שמביא וקורא למרות שנקצץ האילן.

על פרי אדמה, ברך בפה"ע, לא יצא. **ביאר רנב"י** החידוש לשיטת רבי יהודה שחיטה נקראת אילן, בכ"ז לא יוצא ידי חובה בברכת העץ, *(נחלקו בעץ שאכל אדם הראשון,* **לר"מ** *גפן, ככל דבר שמביא בכי "וישת מן היין וישכר".* **לרבי נחמיה**, *תאנה, בדבר שקלקלו בו היה להם תקנה "ויתפרו עלה תאנה".* **לרבי יהודה**, *חיטה, שהיא המוגדרת עץ הדעת, שהרי אין תינוק קורא אבא ואמא לפני שאוכל כזית דגן)* שברכת העץ מברכים על עץ שנשאר לאחר שנוטלים פירותיו, וחוזר העף ומוציא פירות, **אבל** אם לא נשאר להוציא עוד פירות, ברכת פירותיו אדמה **[3]**.

אם ברך **על כל הדברים 'שהכל'**, יצא ידי חובה. **לר"ה**, על כל דבר למעט יין ופת. **ולריו"ח**, אפילו פת ויין יוצא בדיעבד בשהכל **[4]**. **רצו לתלות במחלוקת** רבי מאיר ורבי יוסי, **לר"מ** אם אמר 'כמה נאה פת זו' וכד', יצא ידי חובה. **כך סבר ריו"ח** שבדיעבד אף שלא הזכיר את הברכה היעודית, יצא. **דעת רבי יוסי**, שלא יוצא ב'כמה נאה פת זו' היות ושינה ממטבע שטבעו חכמים, **וכך סבר ר"ה** שלא יוצא בשהכל **[5]**.

ודוחה הגמ', ר"ה יכול לסבור אף כר"מ, שברכת שהכל גרוע יותר, היות ולא הזכיר פת כלל. **ומאידך** ריו"ח יכול לסבור כרבי יוסי, שהכל היא ברכה שתיקנו חז"ל, ו'כמה נאה פת זו' אין זו ברכה בשום מקום.

בנימין הרועה, ברך ברהמ"ז "בריך רחמנא דהאי פיתא", **לרב** יצא ידי חובת ברכה ראשונה בברכהמ"ז, כיון שהזכיר שם. **והחידוש בדבר**, למרות שברך בלשון חול, ובנוסח שלא תיקנו חז"ל, יצא ידי חובה. *(לא שייך לומר שחידוש שנתן לברך בלשון חול, שהרי זו משנה מפורשת בסוטה.)*

לדעת רב, ברכה חייבת להכיל 'הזכרת השם'. **לדעת ריו"ח**, חייב להכיל 'מלכות'. **אמר אביי**, מסתבר כשיטת רב **[6]**, ממה שנאמר בוידוי מעשרות "ולא שכחתי" ומתפרש כלפי הזכרת השם. **וריו"ח ביאר** 'ולא שכחתי להזכיר שמך ומלכותך'.

משנה. **על דבר שאין גידולו מן הארץ**, מברך שהכל. **על דבר שמוגדר כמין קללה**, יין שהחמיץ, פירות שכמשו וחגבים, **לרבנן**, שהכל. **לרבי יהודה**, אין מברכים.

היו לפנינו כמה סוגי פירות, **לרבי יהודה** מין שבעת המינים קודם. **לרבנן**, חביב קודם.

מבואר בברייתא, **מברך שהכל על:** בשר, בהמות, חיות, עופות, דגים, חלב, ביצים, גבינה, פת שעפשה, יין שהקרים, תבשיל שהחמיץ, מלח, זמית, כמהין ופטריות.

לגבי פטריות, **ביאר אביי** שהם גדלים על הארץ, **אבל לא מוגדים** שיונקים מהקרקע, **ולכן** אדם שאסר על עצמו פירות הארץ, מותר בפטריות. **ואם אסר** גידולי קרקע, אסור בפטריות.

על נובלות מברך שהכל, **נחלקו רבי זירא ורבי אילעא**, אם הכוונה לתמרים שהתקלקלו מחום השמש, **או** תמרים שנפלו מחמת הרוח, **ולהבנה זו** מה שנזכר במשנה 'מין קללה' צריך לומר שנכתב על שאר הדברים. **וי"א** שלשיטה זו קשה מדוע מברכים שהכל, הרי בסה"כ נפלו מהעץ, א"כ צריך לברך בפה"ע.

ביאורו, **לכו"ע** בנובלות של המשנה הכוונה להתקלקלו, **ומברכים** שהכל. **ונחלקו** כלפי האמור במשנה בדמאי, **ש'נובלות תמרה'** הקלו בהם לגבי דמאי, **למ"ד** תמרים שהתקלקלו בחום, **ובאמת** כאשר ידוע שלא הופרש, חייב להפריש. **ולמ"ד** נפלו ברוח, אמנם הם הפקר ואין חיוב תרו"מ בהפקר, **והעמידו** שאסף את התמרים לגורן, **כדברי רבי אליעזר בן יעקב שאמר בשם ריו"ח**, לקט, שכחה ופאה שעשה אותם לגורן מתחייב במעשר. **וי"א**, שיש לברר, במשנה בדמאי נקראו 'נובלות תמרה' אלו שנפלו מהעץ מחמת רוח, **ובמשנה** שלנו לגבי ברכת שהכל מדובר בהתקלקלו מחמת החום לכן נקראו 'נובלות'. **אבל לשיטה שאף בדמאי מדובר בפרי שהתקלקל**, מדוע שם נקרא 'נובלות תמרה' ולפנינו 'נובלות', **ונשארו** בקושיא.

הארות:

[1] תוד"ה הבא, הביאו כמה מקומות שיש הפסק בין ברכה למצוה. ולגבי מלח כתבו, שאנו לא רגילים להביא מלח היות והפת שלנו חשוב. אמנם רבינו מנחם היה מדקדק להביא מלח לשולחן כמבואר במדרש וכו'. **[2]** כך פסקו להלכה תוד"ה רבי יהודה. **[3]** עי' בתוד"ה איתיה, על סוגי פירות שברכתם אדמה או עץ. **[4]** פסקו תוד"ה ורבי, כשיטת ריו"ח שהשכל פוטר הכל. **[5]** עי' בתוד"ה נימא, מה ההו"א לומר שר"ה סובר כרבי יוסי. **[6]** פסקו תוד"ה אמר, בשם רי"ף ור"י שהלכה כריו"ח, שחייב להזכיר שם ומלכות, ואפילו אמר 'מלך' ולא אמר 'העולם' חוזר ומברך. ולגבי ברכות שמו"ע שאין בהם מלכות, עי' בדבריהם.